

esmuc

Treball Fi de grau

En el Temazcal

Estudi, enregistrament i producció d'un disc dels cants d'aquest ritual indígena

Estudiant: Yolanda Moreno Eddowes
Especialitat/ Promoció i Gestió
Àmbit/Modalitat: Percussió Jazz i Música Moderna
Director/a: Anna Costal
Curs: 2017-2018

Vistiplau
del director/a
del Treball

Extracte

El Treball de Fi de Grau *En el Temazcal* planteja dos objectius: d'una banda, comprendre de quina manera les persones practicants d'aquesta tradició indígena americana utilitzen i entenen el cant dins del ritual i, de l'altra, realitzar la producció executiva i enregistrament d'un disc que recrea el mateix ritual. Les entrevistes en profunditat, les converses informals amb persones practicants i l'observació participant han estat les metodologies per al primer objectiu, i la redacció d'un diari de camp en el qual es recull el procés del disc i els criteris que el defineixen, per al segon. Les conclusions revelen detalls interessants sobre el llenguatge èmic del ritual, com es porta a terme la tria del repertori i el rol del cant, i també la funció del productor en un procés de creació conjunta, la importància de la motivació i la gestió d'equips.

El Trabajo de Final de Grado *En el Temazcal* plantea dos objetivos: por un lado, comprender de que manera las personas practicantes de esta tradición indígena americana utilizan y entienden el canto dentro del ritual, por otra, realizar la producción ejecutiva y grabación de un disco que recrea el mismo ritual. Las entrevistas en profundidad, las conversaciones informales con personas practicantes y la observación participante han sido las metodologías para el primer objetivo, y la redacción de un diario de campo donde se recoge el proceso del disco y los criterios que lo definen, para el segundo. Las conclusiones revelan detalles interesantes sobre el lenguaje *émico* del ritual, como se lleva a cabo la elección del repertorio y el rol del canto, y también la función del productor en un proceso de creación conjunta, la importancia de la motivación y la gestión de equipos.

The Final Thesis *En el Temazcal* proposes two goals: the first to understand how the people that practise this tradition use and comprehend the songs used in the ritual, and the second to do the executive production and recording of a record that recreates this ritual. In-depth interviews, informal conversations with people who practise this ritual and a participant observation have been the work methods for the first goal, and the drafting of a field diary that describes the criteria used in the recording process for the second goal. The conclusions reveal interesting details regarding the *emic* language used in this ritual, how the repertoire is chosen, the role each song plays, and also the role of the producer in this collective creation process, plus the importance of motivation and team management.

Índex de figures i taules	2
1. Introducció	3
1.1 Tema: el temazcal	3
1.2. Objectius i metodologia	7
1.2.1 Com aquesta tradició utilitza i entén el cant dins el ritual	7
1.2.2 Producció executiva i enregistrament d'un suport físic que recrea el ritual	10
2. La tradició del temazcal i el ritual a Catalunya	11
2.1 la tradició i la pràctica actual	11
2.2 El disseny i les direccions	17
2.3 Reflexions	19
3. Com es tracta la música dins el ritual	21
3.1 Com s'aprenen i quines funcions tenen els cants?	21
3.2 Com es trien i quins efectes provoquen els cants?	22
3.3 Característiques estilístiques dels cants	23
4. El disc: procés creatiu, criteris estètics, explicació de la producció	25
4.1 La tria del repertori	25
4.2 L'equip i el procés creatiu i de producció	27
4.2.1 La maqueta, primera sessió: 15 de desembre de 2017 de 14h a 21h.	30
4.2.2 La maqueta, segona sessió: 12 de gener de 2018 de 14h a 20h.	31
4.2.3 La maqueta, tercera sessió: 19 de gener de 2018 de 15h a 20h.	31
4.2.4. La maqueta, quarta sessió: 30 de gener de 2018 de 15h a 19h.	32
4.3 L'enregistrament	33
4.3.1 Durada idònia d'una sessió de gravació i durada total de l'enregistrament d'un projecte	36
4.3.2 Els ritmes personals, com ajustar les diferents energies i saber posar límits	39
4.3.3 Treballar en confiança	40
4.3.4 Imprevistos	41
4.4. Edició, mescla i màstering	41
4.5 Els últims detalls	43
4.5.1 El disseny	43
4.5.2 Els aspectes legals	44
4.5.3 El futur	45
5. El <i>Feedback</i>	47
6. Conclusions	49
Referències	52
Bibliografia	52
Webgrafia	52

Índex de figures i taules

Figures

- Figura 1. Esquema del disseny de l'*inipi*, altar i foc sagrat. Gusti Rossemfett, 2012 – p.12
- Figura 2. Construcció d'un *inipi* a Mas Barreda (Pirineu). Yolanda Moreno, 2017 – p. 13
- Figura 3. Detall sostre de l'*inipi*, forma una estrella de 8 puntes. Yolanda Moreno, 2017 – p. 13
- Figura 4. Preparació del foc per a realitzar un temazcal. Yolanda Moreno, 2018 – p. 14
- Figura 5. *Inipi* sense cobrir a la Floresta (Barcelona). Anne Decís, 2017 – p. 14
- Figura 6. Foc encès on s'aprecia el llit de llenya, dins estàn les *abuelitas*. Sebastien Puginier, 2017 – p. 15
- Figura 7. Foc amb les *abuelitas* ja calentes i preparades. Sebastien Puginier, 2017 – p.15
- Figura 8. Preparació de l'altar. Sebastien Puginier, 2018 – p. 15
- Figura 9. *Inipi* cobert i altar amb medicines i aigua. Sebastien Puginier, 2017 – p. 16
- Figura 10. Portada del CD (Anne Decís, 2018) – p. 44
- Figura 11. Logotip llicència Creative Commons – p. 44

Taules

- Taula 1. Descripció dels elements que es relacionen amb a cada porta – p. 19
- Taula 2. Definicions èmiques i ètiques de les característiques del cant – p. 24
- Taula 3. Cronograma de la producció del disc des del maig de 2017 i fins al maig de 2018 – p. 25
- Taula 4. Relació de persones del departament de sonologia que han participat en el procés creatiu. – p. 29
- Taula 5. Relació de persones que han col·laborat en l'enregistrament del disc. – p. 34
- Taula 6. Relació sessions de l'enregistrament realitzat entre 2/3/2018 i 7/4/2018. Els instruments que manquen els han enregistrat els sondèlegs i intèrprets individualment. – p. 36-37

1. Introducció

1.1 Tema: el temazcal

Fa un temps vaig decidir deixar-ho tot i prendre'm un any sabàtic. L'únic que tenia clar era que la música era la motivació del meu viatge, i em vaig dirigir a Brasil. En tornar em va costar molt trobar el meu lloc, ja que tant el meu entorn com jo mateixa havíem canviat. Al poc temps d'aterrar a Barcelona em van proposar participar d'un temazcal i no vaig dubtar en provar-ho. Un temazcal (del náhuatl *temazcalli*: casa on es suava) és un bany de vapor utilitzat per la medicina tradicional i la quotidianitat de les cultures indígenes de Mesoamèrica i Amèrica del Nord. El propòsit del bany és reconnectar amb l'individu, desintoxicar el cos per a mantenir-lo fort i i sa. Dins l'*inipi* (nom que rep la cabana on es realitza el ritual) no es parla, només es canta, i el cant s'acompanya d'un tambor i una maraca.

El treball de fi de grau *En el Temazcal* uneix dos mons aparentment distants: el temazcal i l'activitat musical professional. Em considero una persona escèptica, a mesura que m'he trobat amb dificultats han aparegut eines que ajuden a desemascarar les pors i a descobrir què s'amaga al darrera. El temazcal és un pont per connectar amb la mare terra i el gran esperit. Crec en la importància dels ponts que uneixen punts distants. Amb aquest treball vull construir un pont entre la gent no practicant i els beneficis del ritual. Els cants connecten amb l'interior de cadascú i no cal entrar a una cabana a suar per sentir la seva medicina.

El que m'aporta a mi el temazcal i el perquè el practico: Em connecta a la terra, em fa prendre consciència d'on vinc i que l'he de respectar. Em proporciona benestar, relaxació i em carrega d'energia. La vida és molt més senzilla del que la meva ment construeix. Hi ha una cita que ho explica perfectament:

Reseteo del ruido de la comunicación con el gran espíritu, que es mi espíritu y soy yo. Lo que hago es limpiar el ruido que no me permite emitir y recibir un mensaje claro. Cuando salgo del temazcal me siento más liviano, sensación de ruido blanco. (Entrevista n. 3, Toni Gonzalez, minut 12:30)

Abans d'entrar en detall amb els objectius i explicar la metodologia faig una introducció a alguns conceptes que tenen a veure amb la tradició i faran més clara la lectura.

Quan parlem de la tradició dels dels indis de Mesoamèrica i Amèrica del Nord hem de tenir en compte que abastem un territori molt ampli que al llarg dels anys ha sigut ocupat per una gran quantitat de tribus indígenes molt diverses. Hem de generalitzar en quant a costums ja que parlem de tradicions mil·lenàries de tradició oral. Existeix poca literatura d'aquestes tradicions, segons la cita del llibre *La pipa sagrada-Ritos Sioux, Alce Negro*¹:

El hombre rojo no se propone fijarse en esta tierra (...) y esto explica la aversión del indio hacia las casas sobretudo las de piedra y también la ausencia de una escritura que según esta perspectiva alejaría y mataría el flujo sagrado del espíritu (Joseph Epes Brown, 1997).

Tot i això intentaré definir alguns conceptes que són comuns en la tradició que m'ha arribat a mi des de diverses fonts orals. Aquests coneixements se'n diuen «instrucció», i normalment es reben del padrí(ns) i/o madrina(es) que es trien com a guia en el camí personal. L'objectiu és que el lector no practicant entengui el ritual i les bases de la tradició.

Camino Rojo

És el camí de la vida. És el llegat d'una antiga manera de viure, reconeix que el gran esperit (també anomenat Wanka Tanka, o principi sagrat) resideix dins el nostre cor i de totes les formes de vida, sempre i quan aquest sigui pur. Per a mantenir el cor pur s'ha de viure tal i com el gran esperit ha ensenyat. La pipa sagrada, el temazcal i la *búsqueda de visión* són rituals d'aquest camí.

Busqueda de Visión (BV)

És un dels rituals descrits per Alce Negro que actualment es practica a diversos indrets del món. És un procés de creixement personal, un dejú de quatre dies al bosc, en silenci

1 Joseph Epes Brown conviu a la reserva de Pine Ridge (Dakota del sur) amb l'ancià sacerdot Alce Negro durant vuit mesos entre 1947-1948. Durant aquests mesos Alce Negro explica els set rituals que el gran esperit va entregar als indis Sioux a través de la dona *Bisonte Blanco* i que es recullen en el llibre: *La pipa sagrada (chanupa)*, la custòdia de l'ànima, l'*inipi* (temazcal), la imploració d'una visió (búsqueda de visión), la dansa del sol, el parentesc, la preparació de la dona, el llançament de la pilota

i apartat de qualsevol persona. Es fa per a purificar el cos i rebre una visió. Abans de pujar a la muntanya el/la buscador entra al temazcal, i allà se li retira/torna la paraula.

Seguiré el fil de la BV per a fer un petit arbre genealògic del ritual del temazcal a Catalunya. Aurelio Diaz Tekpankalli és Jefe de jefes del Fuego sagrado Tchechilánla. Té la visió d'obrir el coneixement i els ensenyaments dels indígenes a la resta del món ja que aquestes corren perill de perdre's. Fa més de 35 anys viatja a Brasil, Uruguai, Europa i comença a formar persones per a ser homes/dones medicina. Els homes medicina que tenen una terra poden demanar a l'Aurelio aixecar una BV en aquell terreny i recuperar la memòria ancestral d'aquella terra.

Alejandro Spanverger rep instrucció d'Aurelio i comença la BV d'Uruguai. En Yuri i l'Adri demanen ser líders de BV a Alejandro Spanverger, qui encara és viu però ja no és líder de la BV, sinó *abuelo* (els avis són els portadors del coneixement i mereixen un gran respecte dins la tradició indígena).

La família d'Uruguai s'escindeix del foc sagrat de Tchechilánla, ja que camina d'una forma diferent a la tradició indígena: no vol jerarquia sino que entén que tothom qui està al voltant del foc està a la mateixa distància.

La tradició entra a Europa pel mateix lloc des d'on va sortir el verí que va enverinar totes aquestes tradicions 400 anys abans: Espanya. El mateix verí torna en forma de medicina, i arriba a la gent que estava amb l'antena posada: Ginu de La Terreta al Pirineu, Antonieta, Pili de Sant Miquel, etc. Aquesta tradició ve de Yaksan, no del foc sagrat de Tchechilánla.

A Espanya, el primer lloc on es fa una BV és a El Molino a Teruel. El terreny pertanyia a Josep, qui portava anys formant-se amb l'Aurelio per Mèxic. D'allà surten els primers homes i dones medicina de la península i també els espais i els/les líders de BV: Maria de Eivissa, Carmen Vicente de Mamallarta, etc.

Chanupa o pipa sagrada / calumnet

És la pipa que utilitzen per a fumar el tabac sagrat i comunicar-se amb el gran esperit. A través del fum es purifiquen i parlen de cor a cor amb el gran esperit. Les persones que han pujat quatre dies a la muntanya, i ho han fet quatre cops, es converteixen en

portadors de la chanupa. Un(a) portador de la chanupa obre la porta a posar la seva vida al servei del gran esperit.

Tabac sagrat

El tabac és una planta sagrada. Actualment tothom te la seva bossa de tabac (preferentment de pipa i sense additius que es barreja amb set plantes aromàtiques). S'utilitza el tabac per a moltes coses: Al iniciar i acabar un treball (es resa abans i es tira al foc), s'entrega una bosseta al demanar un cant a algú, al guia del temazcal, etc.

Home/dona foc

Persona encarregada de preparar el foc, presentar les pedres a les set direccions i entrar-les a l'*inipi* a la temperatura adequada (a la llum del dia es posen blanques, en la foscor es veuen vermelles)

Dona Cedro

Seu al costat dret de la persona que guia el ritual. Tria i reza les medicines que es fan servir.

Medicines

Plantes aromàtiques que la dona cedro posa sobre cada pedra que entra al temazcal.

Abuelita

Pedra volcànica usada en el ritual del temazcal.

Benedicció

Per a guiar/conduir un temazcal, s'ha d'haver rebut la benedicció d'un home/dona medicina.

Canalitzar cants

Els cants són la veu del gran esperit i algunes persones els canalitzen. També es diu que els cants els hi baixen.

Roda de medicina

Quatre dies consecutius de temazcals, un per a cada direcció amb un mateix propòsit.

El ritual del temazcal

El que es fa dins el temazcal és tornar al ventre de la mare (terra) per a renéixer. La *abuela* Margarita² ho explica així: «vamos a dejar las cosas que no nos gustan y a recordar quienes somos». (cita)

Hi ha un disseny sagrat que representa el pare sol (foc), la mare terra (l'*inipi* o cabana de sudació). Les *abuelitas* (pedres volcàniques) s'escalfen al foc i s'introdueixen a la cabana. Aquesta esta feta amb 16 vares de bambú o altre vegetal semi elàstic (dibuixen una estrella de vuit puntes a la part superior) i cobert per mantes. La cabana té quatre portes orientades a les quatre direccions: est, sud, oest i nord. La porta de l'oest està orientada al foc i és la que s'obre i es tanca per a entrar l'aigua, instruments, medicines i *abuelitas*. La porta s'obrirà quatre cops, una per a cada direcció. És un viatge per les 4 etapes de la vida: infància-adolescència-maduresa-vellesa, que també es pot relacionar amb els 4 elements: terra-aigua-foc-aire.

El número 13

Els cicles en la tradició són de tretze anys. Així doncs la primera etapa de la vida, la infantesa va dels 0 als 13, l'adolescència els 13 següents i així succeïment. La BV segons la visió de l'Aurelio es completa el quart any, després de passar tretze dies a la muntanya. És un número rellevant per a la tradició.

1.2. Objectius i metodologia

Des de l'inici vaig plantejar dos objectius: entendre com la gent practicant d'aquesta tradició utilitza i entén el cant dins el ritual, i la producció executiva i enregistrament d'un suport físic que recrea el ritual.

1.2.1 Com aquesta tradició utilitza i entén el cant dins el ritual

El cant és el vehicle que connecta l'individu amb el gran esperit. El més comú és fixar-nos en els elements del disseny: la cabana, les medicines, plomes, altar, el llit de fusta

2 Nascuda a l'estat de Jalisco a Mèxic, es va criar amb la seva besàvia que era *curandera* i *milagrera*. Referent mundial, dedica la seva vida a compartir la seva saviesa i poder a través dels rituals ancestrals.

que preparem per les pedres, el foc, i altres elements que però realment el cant és qui guia el ritual. Com diu una de les persones entrevistades «Un canto no es rellena el espacio con música» (Toni Gonzalez, minut 51:40).

Per a elaborar el treball he utilitzat diverses metodologies, que desglosso a continuació:

a) Entrevista en profunditat a quatre persones practicants de la tradició i pertanyents al Camino Rojo. Per a fer la selecció d'aquestes persones he seguit un criteri de paritat ja que en aquest ritual i sobretot a la península es dona. No és així a la tradició indígena, amb estructures molt més jeràrquiques on home i dona tenen funcions diferenciades. També he tingut en compte el seu paper dins el ritual: he valorat si condueixen temazcals, ja que per a guiar el ritual s'ha recorregut un camí espiritual d'aquesta tradició i té experiència. Per últim he valorat si tenen un temazcal a casa i practiquen habitualment el ritual. Les persones seleccionades són:

- Gusti Rossemfett - 15 anys practicant la tradició. És home medicina. Té la benedicció del temazcal. Ha construït molts temazcals i en té un al terreny on viu (La Floresta-Barcelona)
- Montse Bes Aubà - Dona cedro. Practicant del ritual apoiant a diversos homes i dones medicina. Gran coneixedora de cants. Canalitzadora de cants. Entrevista realitzada el 29 de febrer 2017
- Núria Herrera Reig - 9 anys practicant la tradició. Dona Foc. Té la benedicció del temazcal. Té un temazcal al terreny on viu (Can Mas a l'Empordà-Girona)
- Toni Gonzalez Estepa - 20 anys practicant la tradició. És home medicina. Condueix rodes de medicina. Té la bendició del temazcal. Ha construït molts temazcals i en té un al terreny on viu (Aulàs - Lleida)

b) Observació participant. Des de que vaig decidir el tema del projecte he participat dels següents temazcals:

2017

1 de gener Aulàs guiat per Toni Gonzalez i Raquel Martinez

29 de febrer Urbà a Barcelona (Poblenou) guiat per Marcelo Mandelman

16 d'abril Aulàs guiat per Toni. Jo sóc dona foc per primer cop
14 de juny La Floresta guiat per Gusti Rossemfett
26 de juny Aulàs guiat per Toni i Raquel. Sóc dona foc
2 d'agost Mas Barreda (Pirineu) guiat per Yuri (Uruguay)
14 d'octubre Aulàs guiat per Toni i Raquel. Sóc dona foc

2018

1 de gener Aulàs guiat per Toni i Raquel. Sóc dona foc
18 de març Urbà a Barcelona (Poblenou) guiat per Marcelo Mandelman

c) Consulta i converses informals amb persones practicants del ritual.

- Laia Molina (Lleida). Portadora de chanupa. 1-15/08/2017 i 27/04/2018
- Anne Decis (França). Portadora de chanupa. Bendició del temazcal. 1-15/08/2017 i 16/02/2018
- Marcelo Mandelman (Argentina). Portador de chanupa. Bendició del temazcal. (7/09/2018)
- Maud Gancet (Holanda). Portadora de chanupa. Dona Cedro. 1-15/08/2017
- Zowie Jannik (Holanda). Portador de chanupa. Treballa amb medicines. 1-15/08/2017
- Sebastien Puginier (França). Portador de chanupa. 1-15/08/2017 i 28/04/2018
- Raquel Martínez (Madrid). Portadora de chanupa. Bendició del temazcal. 1-15/08/2017 i 29/04/2018
- Raquel Buisan (Madrid). Practicant ritual del temazcal i Camino Rojo. 1-15/08/2017
- Laura Coll (Girona). Practicant ritual del temazcal i Camino Rojo. 1-15/08/2017
- Lia Gastelumendi (Uruguay). Portadora de chanupa. Canalitzadora de cants. 1-15/08/2017
- Mili (Uruguay). Portadora de chanupa. Canalitzadora de cants. 1-15/08/2017
- Natalia Castells (Barcelona). Practicant ritual del temazcal i Camino Rojo. 8/04/2018
- Tole Tipi (Barcelona). Portador de chanupa. Bendició del temazcal. 27/01/2018

1.2.2 Producció executiva i enregistrament d'un suport físic que recrea el ritual

L'Esmuc és un centre transversal on hi convivim estudiants molt diversos. Disposa d'un estudi de gravació, sondèlegs, productors i intèrprets. Com a estudiant de producció em proposo dur a terme la meva primera producció executiva i enregistrament d'un suport físic utilitzant els recursos de l'escola. La producció comença amb la selecció de repertori, tria de l'equip de treball, procés de creació conjunta dels arranjaments, realització d'una maqueta, planificació de les sessions de gravació a l'estudi, control sobre la edició, mescla i màstering, acords de col·laboració i gestió dels drets de propietat intel·lectual i d'autoria, disseny i maquetació del suport físic.

CD amb 13 cants que recrea el ritual:

- 01 Abuelitas piedras
- 02 Poder del Este
- 03 Madre te siento bajo mis pies
- 04 Calentito el Temazcal
- 05 Desde Cunhaq
- 06 Oxum lava os meus olhos
- 07 Yemanja
- 08 Agua vital
- 09 En este fuego
- 10 Libero
- 11 Aqui en la casa de mis abuelos
- 12 Condor
- 13 Wichichayo

La metodologia que he aplicat a aquest objectiu ha estat el diari de camp, en el qual he anotat el procés creatiu i els criteris que el defineixen.

2. La tradició del temazcal i el ritual a Catalunya

Aquest capítol té per objectiu explicar el ritual del temazcal i aprofundir en els rastres de la tradició indígena, així com descriure la pràctica actual a Catalunya, és a dir, quan hi arriba la tradició i com s'expandeix, com està dissenyada, el seu funcionament i quines direccions pren.

2.1 la tradició i la pràctica actual

La cultura dels indis americans³ es transmetia oralment i únicament entre els membres de la mateixa tribu. A partir de la dècada de 1950 - 1960, alguns líders (Alce Negro, Aurelio Diaz) tenen la visió de compartir el coneixement (veient que la vida ja no és com la dels seus ancestres, i davant el risc de perdre les tradicions) i obrir els rituals al món. Això també passa en altres cultures que fins ara eren tancades, com el budisme. Així és com s'arriba a escampar el ritual del temazcal i ens arriba al moment i lloc actuals.

En el ritual onikaghe (cabana de sudació) intervénen tots els poders de l'univers: la Terra i tot el que neix d'ella, l'Aigua, el Foc i l'Aire. La cabana es construeix amb dotze o setze salzes joves (...) Les pedres que utilitzem al ritual representen a l'àvia Terra. El Foc que calenta les pedres representa el Gran Esperit. La llar rodona que hi ha enmig de la cabana és el centre de l'univers. (Joseph Epes Brown, 1997: 53-54)

En els temazcals que he visitat, els materials emprats per a construir la cabana varien des del bambu, el cirerer, o qualsevol arbre de branques llargues, fines i elàstiques. Les pedres sempre són volcàniques, i aquí a Catalunya, de la zona de la Garrotxa.

La distància entre el foc i la porta de la cabana és de 52 passes, es fan tres cercles. La orientació de la cabana és cap a l'oest, tot i que varia en funció de l'espai disponible.

³ Ens referim als indis d'Amèrica del nord, més precisament del de les planures i els boscos que s'estenen des de les muntanyes Rocoses fins a l'oceà Atlàntic.

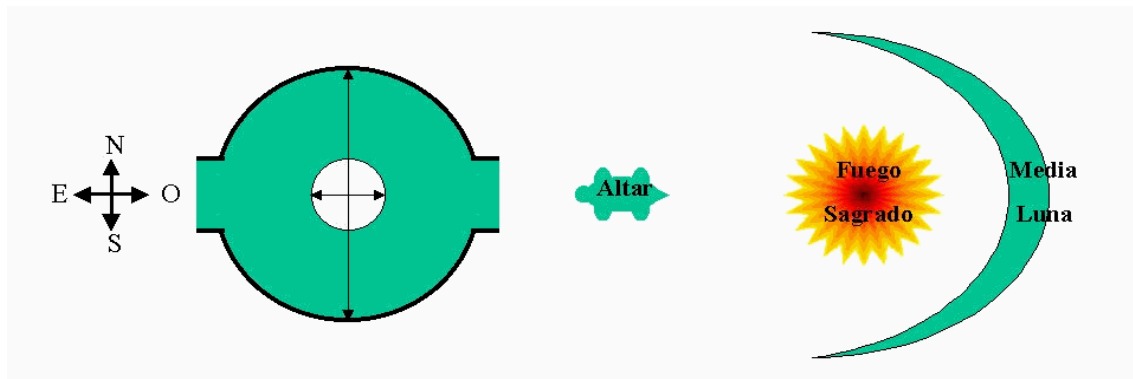


Figura 1. Esquema del disseny de l'inipi, altar i foc sagrat. Gusti Rossemfett, 2012.

Normalment el foc es fa a terra, i s'encén a la sortida o a la posta del sol. Tenint en compte on es fa el temazcal i les normatives vigents del territori, de vegades es construeixen forns, o fem el foc dins un *tipi* (tenda típica india).

Un cop explicada l'essència simbòlica i l'aparença crec important explicar el ritual pas a pas, ja que el disc que hem enregistrat vol recrear aquest ritual. Existeix un propòsit que tothom coneix abans del dia del ritual. És un propòsit comú, al que després cadascú pot afegir el seu personal (allò del que es vol desprendre un cop renaixem en acabar el ritual). Es convoca tothom a l'hora d'encendre el foc. Prèviament l'home o dona foc ha presentat les pedres en les set direccions (Est-Sud-Oest-Nord-Cel-Terra-Cor), i ha preparat el llit de llenya amb les pedres que queden cobertes durant aproximadament dues hores, que és el que triguen les pedres a posar-se vermelles. El nombre de pedres el decideix la persona que guiarà el temazcal en funció del propòsit, i no sempre és el mateix. Qui guia el temazcal també porta les medicines (plantes aromàtiques: *cedro*, *osha*, *ambar de ballena*, *palosanto*, etc) i les col·loca a l'altar juntament amb una gerra d'aigua.



Figura 2. Construcció d'un *inipi* a Mas Barreda (Pirineu). Yolanda Moreno, 2017



Figura 3. Detall sostre de l'*inipi*, forma una estrella de 8 puntes. Yolanda Moreno, 2017



Figura 4. Preparació del foc per a realitzar un temazcal. Yolanda Moreno, 2018



Figura 5: *Inipi* sense cobrir a la Floresta (Barcelona). Anne Decís, 2017



Figura 6. Foc encès on s'aprecia el llit de llenya, dins estàn les *abuelitas*. Sebastien Puginier, 2017. Figura 7. Foc amb les *abuelitas* ja calentes i preparades. Sebastien Puginier, 2017



Figura 8. Preparació de l'altar. Sebastien Puginier, 2018



Figura 9. *Inipi* cobert i altar amb medicines i aigua. Sebastien Puginier, 2017

Mentre les pedres agafen la temperatura estem a prop del foc connectant amb el propòsit i de vegades es fa un tabac sagrat per a compartir els propòsits personals. Quan les pedres estan incandescentes ens preparam per entrar (ens quedem en banyador, o amb un vestit). L'home/dona foc col·loca unes brases i *cedro* (planta que significa neteja) per a que tothom es beneeixi amb el fum que desprèn. Entrem de quatre grapes i en silenci, primer dones i després homes, en el sentit de les agulles del rellotge. A dins normalment es fan dos cercles: un més a prop del forat central on es col·locaran les pedres, allà seuen els que guiaran el temazcal, la dona *cedro* i els més experimentats ja que rebran més escalfor de les *abuelitas*. Un altre cercle concèntric just darrera del central. Entren les pedres (simbolisme: fecundació del pare sol a la mare terra) i cantem per rebre-les, la dona *cedro* col·loca la planta triada pel guia sobre cada pedra i ens beneïm amb l'aroma que desprèn. Un cop totes les pedres són a lloc entra tambor i la *sonaja* i es tanca la porta. Es canten quatre cants a la primera direcció (l'est, a la infància, a la terra) mentre

qui guia va tirant aigua sobre les pedres i es crea un vapor que fa augmentar la temperatura. L'aigua neteja i transforma, així que es respira aquest vapor mentre es succeeixen els cants. Després el guia demana que obrin la porta (és l'home/dona foc qui ho fa) i es treuen els instruments. Ningú surt de l'*inipi*. Això es repeteix quatre cops, són les quatre portes, els quatre elements, les quatre etapes de la vida. De vegades es beu aigua dins la cabana després de la segona porta (la porta de l'aigua). En acabar les quatre portes es surt en el mateix ordre que s'ha entrat: primer cercle central i de quatre grapes. Un cop fora ens agraïm el treball fet i ens abracem. Ens canviem i tornem a la vora del foc, bebem aigua i mengem alguna peça de fruita. Es tanca el foc i la feina quan l'home foc tira cedro sobre les brases. El ritual pot durar entre 4 i 6 hores. Les pedres triguen aproximadament dues hores en estar calentes, i un cop entrem a l'*inipi* la durada de cadascuna de les portes dependrà del que decideixi la persona que guia el temazcal. El temazcal més curt al que he assistit ha sigut de dues hores (mitja hora cada porta), i el més llarg aproximadament quatre hores. La durada depèn de molts factors: del propòsit, si s'obre el torn de paraula, si es passa aigua per a beure i s'obre l'espai als assistents, si es fa un tabac sagrat, si es prenen medicines, etc.

Al llibre *Alce Negro* (pag 56-62) s'explica com era el ritual original i hi trobem algunes diferències amb el ritual que es fa a Catalunya, tot i que el disseny sobre el terreny és el mateix, així com la preparació de les pedres i el foc. A cada porta es resava el *calumet* i es bebia aigua. No feien quatre cants a cada porta, només es feia un cant a la tercera i a la quarta porta, i sempre era el mateix.

2.2 El disseny i les direccions

Sobre les direccions i els elements que corresponen a cada porta hi ha diferents versions. M'agradaria aprofundir en aquest tema ja que el disc recrea el ritual i parteix de la meva vivència i el meu criteri, construït després de recopilar informació de diverses fonts.

Totes les persones i fonts consultades coincideixen en el viatge que simbolitzem en el ritual del temazcal. És un retorn al ventre de la mare terra, i cada porta representa una etapa de la vida: la primera és la infantesa, la segona l'adolescència, la tercera la maduresa i la quarta la vellesa. Els atributs i el color que definim per a cada porta són compartits per la tradició i els entrevistats: primer la llavor, el color vermell. Segon la

força i el color groc. Tercer la transformació i el color negre, i per últim el de la quarta porta: els ancestres i el color blanc.

Tot i que la tradició no relaciona cada porta amb un element, és segur que invoca als quatre elements en el ritual del temazcal. Per a ser més precis, abans de col·locar les pedres al foc, les *abuelitas* es presenten a les set direccions: est, sud, oest i nord, terra, cel i cor.

El ritual que es practica actualment és interpretat de diferents formes, depenent d'on arriba la tradició, és a dir, a quin llinatge pertany. Així doncs, trobem diverses versions que recopilo a continuació per a decidir el criteri en el que es basarà la música del disc.

Cada porta és un nivell que va aprofundint sobre un mateix: primer nivell: cos físic. Segon nivell: món emocional. Tercer nivell: element aire. Quart nivell: element foc. (Video *Que es un temazcal?*, Nahuan, coordinador de Inti Waka⁴, minut 3)

Les direccions són el més important, es relacionen amb les etapes de la vida: primera porta a l'est, naixement, quan surt el sol, plantar la llavor per allò que vols en aquest moment per a la teva vida. La segona porta és l'aigua, direcció sud, la força i la joventut. La tercera porta és l'oest, el poder i la transformació. La quarta porta és la dels avis, els ancestres. (Entrevista n° 1 Montse Bes, minut 40)

Les quatre portes representen als quatre elements, seguint les 4 anelles fetes de bars que lliguen el temazcal: primera i més aprop de la terra: terra, segona: aigua, tercera: foc i quarta: aire. (reunió informal amb Marcelo Mandelman, 29 de febrer 2017)

Segons la tradició mexicana, també fan els quatre elements però comencen per l'aire, ja que és el primer element que entra en contacte amb un cos que surt del ventre de la mare, i acaben per la terra, que és on acaba el nostre cos un cop morim. (reunió informal amb Madu i Zowie, agost 2018)

Explicades les fonts, em decideixo per aquest disseny de les direccions i elements:

⁴ Inti Waka és un centre de xamanisme iniciàtic, ubicat a la falda del turó Champaquí a Traslasierra, província de Córdoba, Argentina.

Porta	Direcció	Element	Etapa	Color	Clau
primera	est	terra	infantesa	Vermell	Llabor
segona	sud	aigua	joventut	Groc	Força
tercera	oest	foc	maduresa	Negre	Poder
quarta	nord	aire	vellesa	Blanc	ancestres

Taula 1. Descripció dels elements que es relacionen amb a cada porta.

2.3 Reflexions

Tenint en compte que la informació tractada prove d'una petita mostra que arriba del camino rojo de l'Uruguai, que alhora prové del llinatge de la tribu dels indis sioux i de les tradicions *mexicas*, ens referim a una mostra molt localitzada. A més dins d'aquesta mostra parlem d'un reduït grup que practica el ritual conjuntament en l'actualitat, així que sembla que no hi hauria d'haver gaires diferències en el disseny. Contràriament al que podria semblar, si anem al detall veiem diferències en la interpretació de la tradició. Hi ha aspectes en els que coincideixen i d'altres en els que cada individu interpreta, per tant hi ha tantes interpretacions com practicants del ritual.

De les entrevistes realitzades, tot i que no hi ha cap pregunta que busqui aquesta resposta, els quatre individus concorden en aquestes afirmacions:

En el ritual es crea magia, es mou energia, el temazcal és medicina i és sagrat. La mare terra és present: la crides, la escoltes, tens visions i la certesa que dins *l'inipi* hi ha quelcom més que les persones que han entrat a suar.

Els quatre entrevistats eren ateopracticants abans de conèixer el temazcal i la seva medicina. Per a mi va ser curiós descobrir això, ja que no els conec fora del ritual i des del primer moment semblen persones espirituals que han cercat el seu camí fins a connectar amb aquest. Més curiós encara és la resposta gairebé unànime a la pregunta de com entra el temazcal a la seva vida. A més, aquí em puc incloure jo mateixa: Cap sabem a què anavem, algun conegut ens n'havia parlat i estaven passant per un moment crític de la nostra existència. En aquests casos sembla que el temazcal ha sigut una eina que ilumina la foscor en la que de vegades ens trobem.

Per altra banda, la resposta a la pregunta: Què trobes imprescindible en el disseny? a priori hauria de ser força homogènia, però sorprèn la diferència en les quatre respostes:

«El disseny és el fil conductor per a prestar atenció, és com la posició de meditació en el budisme» (Entrevista n°2, Nuria Herrera, minut 18:50).

«Estar en contacte amb la mare terra, no cal ni cabana ni mantes» (Entrevista n. 3 Toni Gonzalez, minut 7)

«Fer-te el teu propi temazcal i sentir la família⁵, ja que tu sol no pots contruir un *inipi*» (entrevista n. 4 Gusti Rossemfett, minut 44:45)

«La geometria sagrada: les 16 bares, la estrella de 8 puntes, la mateixa distància entre l'altar, el foc i la cabana, els set resos, etc.» (Entrevista n. 1 Montse Bes, minut 20:45)

⁵ El terme *família* és utilitzat per a referir-se a totes les persones que participen del ritual. Quan compartim un temazcal simbolitzem la gestació dins el ventre de la mare terra, i per tant ens convertim en germans un cop hem renascut en acabar el ritual.

3. Com es tracta la música dins el ritual

El cant és la base del ritual, a través del cant es treballa el propòsit. En aquest capítol mostro de quina manera les persones entrevistades aprenen els cants, de la funció del cant dins el ritual, com es trien, els efectes que provoquen i algunes característiques estilístiques des del punt de vista *èmic*.⁶

3.1 Com s'aprenen i quines funcions tenen els cants?

Segons Núria Herrera i Gusti Rossemfett, dos persones practicants del ritual que ténen un temazcal a casa seva, els cants s'introdueixen dins d'un mateix. El cant es fa o desfà amb un mateix. Es transforma, el transformes, tel fas teu. Els cants van i venen, els oblides i els recuperes. De vegades l'original no és el que més t'agrada, escoltes moltes versions, el vas repetint i fas la teva versió que vas polint i transformant. (Entrevista n. 2, Nuria Herrera, minut 36; entrevista n. 4 Gusti Rossemfett, minut 4:20)

Antigament els cants es demanaven a la persona de qui l'havies sentit. Es donava una bosseta de tabac sagrat i es cantava conjunt fins que aprenies la tonada, la lletra la podies escriure. Actualment quan es demana a algú un cant, s'enregistra i després el practiques sol. Internet també conté infinitat de versions dels cants: Soundcloud i Youtube son les plataformes on més n'hi ha. Tant la Montse com la Núria i en Gusti fan servir aquesta eina. En Toni per altra banda, entén els cants com a infinits. Pots cavalcar sobre ells i porten a la teva consciència a una comprensió, adonar-te d'alguna cosa que et cal en el moment present. No busca cants, sinó que ell reté el cant que l'ha servit, i l'incorpora a la seva caixa d'eines.

El cant posa l'atenció al que es vol treballar, la lletra és molt important. Hi ha cants per cridar als deus, a les diferents direccions, a la mare terra i al pare sol. A més de projectar cap a fora, el cant empodera a qui el canta: al connectar amb la vibració del cant s'obren portes. El cant és la clau que obre la porta a un coneixement profund del teu ésser. Al connectar amb la vibració del cant mous aquesta energia, et porta a una comprensió profunda, per això es diu que els cants són una caixa d'eines. Tots els entrevistats comencen el temazcal amb el mateix cant (cadascú diferent), ja que els fa posar atenció al moment present i criden l'energia que volen moure. El cant també ajuda a deixar de

⁶ La dicotomia emic/etic va ser formulada pel lingüista Kenneth L. Pike, i actualment s'utilitza en l'etnomusicologia: "Parlem de perspectiva ètic quan ens referim a la pròpia de l'investigador, mentre que l'èmic fa al·lusió a la manera com els portadors d'una cultura veuen la seva mateixa cultura" (Martí 2001: 66).

banda els judicis de la ment i la calor que experimenta el teu cos físic. Tots els entrevistats sostenen que el cant sana.

3.2 Com es trien i quins efectes provoquen els cants?

Hi ha cants específics per a moments determinats del ritual, hi ha diferents opinions entre els entrevistats sobre si un cant és o no de temazcal, o en quin moment del ritual s'hauria de cantar, però hi ha punts de trobada en afirmacions com aquestes:

- «És igual qui aixequi el cant, si el cant surt de dins». (Entrevista n° 3 Toni Gonzalez, minut 45)
- «Cantar el que estàs sentint». (entrevista n°1 Montse Bes, minut 36)
- «Pots demanar un cant i et ve, o pots relaxar-te i deixar entrar la energia que s'està movent i el cant apareix». (entrevista n°4 Gusti Rossemfett, minut 25)
- «Sempre trobes el cant que necessites». (Entrevista n°2, Nuria Herrera, minut 32)
- «De vegades no t'esperes el cant que et surt, i dies més tard t'assabentes que el cant va sanar a altres persones que eren dins l'*inipi*». (Entrevista n° 3 Toni Gonzalez, minut 52)
- «El cant aixeca una energia, per això és important ser honest amb l'esperit». (entrevista n°4 Gusti Rossemfett, minut 35)
- «Si en la tria del cant intervé l'ego (mostrar un nou cant que has après, una lletra o una melodia complicada) l'efecte serà el contrari: no aixecara cap energia». (Entrevista n°2, Nuria Herrera, minut 2)

Ja hem parlat de com els aprenen, les funcions i les diferents formes de triar els cants. A més els cants es van omplint d'informació. Cadascú que l'ha cantat i ha sanat incorpora aquesta informació. Existeixen cants mil·lenaris que contenen molta informació! Totes aquestes variables influeixen en els efectes que pot provocar un cant. Un cant pot netejar una energia densa dins l'*inipi*, pot portar a una persona o varies a un vol molt alt i també a arrossegar-te ben profund. Pot ser el punt on aferrar-se per a no caure, pot provocar *desmadre* («se va de madre»).

3.3 Característiques estilístiques dels cants

Existeixen diversos cants i cadascun té unes característiques concretes, a continuació detallo alguns dels trets característics.

Es parla d'estil *Lakota* quan el cant té una base percutiva, les síl·labes marquen el ritme i la lletra sol ser molt repetitiva. En contraposició trobem l'estil narratiu, molt més harmònic de frases llargues que es poden repetir o no.

Un cant *heya heya* és curt, ràpid i potent. Normalment en llengua indígena americana. S'empra en moments de calor forta, ja que és fàcil de seguir i ajuda a traspasar els moments que el cos està al límit.

El cant de *temazcal* és curt i potent. Té certa llibertat interpretativa, si fa molta calor s'acostuma a fer sense repeticions, a un tempo més ràpid.

En quant a la tonalitat, no està definida a priori i qui *aixeca*⁷ el cant la decideix. Segons Montse Bes, en principi si és més agut més puja la energia, però segons Gusti Rossemfett però no es pot generalitzar (Entrevista n. 1 Montse Bes, minut 8:10; Entrevista n. 4 Gusti Rossemfett, minut 22:05).

El tambor simbolitza el batec de la terra. El toca la mateixa persona al llarg de tot el ritual, i és el guia qui demana a la persona que el toqui cada cop que comença una porta. Marca la pulsació a negres, podent accentuar només el primer temps, o bé el primer i tercer temps. També es pot embellir afegint un accent al quart (en aquest cas no s'accentuaria el tercer temps). Quan la melodia requereix un ritme ternari, l'accent és cada tres negres, coincidint amb el primer temps del compàs.

La *Ginu*, una dona que corre *temazcals*, mai entra el tambor dins *l'inipi*, ja que creu que la mateixa cabana és l'espai de reverberació del batec de la mare terra i que per tant no cal tocar-lo.

La *sonaja* la toca qui aixeca el cant i porta la subdivisió a corxeres. De vegades s'accentua el primer temps, o cada negra, però el més habitual és un so sense accents.

⁷ Se li diu *aixecar* a qui comença un cant. Totes les persones que saben el cant i volen, poden acompanyar el cant. Qui aixeca el cant sempre és la veu predominant, ja que marca el tempo i el to.

Afinar és una paraula que té un significat diferent des del punt de vista èmic. Des del punt de vista ètic, afinar és estar en la tonalitat, no fer galls, respectar els intervals. Aquest aspecte no és important. Es parla d'afinar en la tria del cant i també quan *sonaja* tambor i veu van junts interpretativament:

Toni es muy bueno eligiendo los cantos. Te levanta un canto con lo que esta hablando. En ese sentido afina mucho. (entrevista n. 4 Gusti Rossemfett, minut 18:15)

Qui aixeca el cant i l'instrument que toca és qui marca. De vegades és igual si van quadrats o no, però normalment la gent ens afinem, encara que no haguem tocat mai un tambor (Entrevista n. 2, Nuria Herrera, minut 39:20)

Quiebro és el que s'anomena un contrast de caràcter des d'un punt de vista ètic:

Empezar muy monótona para en un momento hacer el quiebro y que te quiebre. No puede ser previsible. Otros cantos contra mas lo mantienes a línea murmuro mas mueve, luego pegás un quiebro. tenés todo el personal enganchado (entrevista n. 4 Gusti Rossemfett, minut 24)

Paraula èmic	Concepte musical ètic
Cant <i>lakota</i>	Percutiu
Cant narratiu	Harmònic
<i>Heya heyá</i>	Curt, ràpid i potent
Tambor	Porta la pulsació a negres
<i>Sonaja</i>	Tipus de <i>shaker</i> . Subdivisió a corxeres
Ritmo de vals	Ritme ternari (6/8)
Afinar	Triar el cant
Quiebro	Contrast

Taula 2. Definicions èmiques i ètiques de les característiques del cant.

Després de fer un buidatge de les entrevistes puc concloure que els criteris musicals estètics, tonals, rítmico-harmònics no són importants. Tot i que si el cant està entonat i a temps ajuda a connectar amb ell, el que té importància és la emoció que impulsa a la persona que aixeca el cant i a la informació que conté el mateix.

4. El disc: procés creatiu, criteris estètics, explicació de la producció

En aquest capítol descriu el procés creatiu, des de la idea inicial fins el resultat final: un disc físic, de 13 temes, amb llibret de 14 pàgines. Hi han intervingut moltes persones, la majoria alienes al ritual i al meu cercle de confiança. Mostro aquí el poder de l'Esmuc i la seva transversalitat, que fa possible la realització d'aquest projecte. Tinc clar el que vull aconseguir i el perquè, però el com no me l'imagino. Poso l'accent en el procés, que ha sofert modificacions fins a l'últim moment al llarg de l'any i mig de durada del projecte. L'ànim d'aquest capítol és explicar les diferents opcions que he descartat, la tria de cada decisió i la màgia amb la que s'ha resolt cada conflicte, dubte, desànim o tensió existent al llarg del desenvolupament del projecte.

Abans d'entrar al detall facilitarà la comprensió aquesta línia de temps, que dóna una visió general del desenvolupament del capítol:

	may-17	jun-17	jul-17	ago-17	sep-17	oct-17	nov-17	dic-17	ene-18	feb-18	mar-18	abr-18	may-18
1 repertori													
cerca músiques													
tria repertori													
modificacions													
2 equip													
metodologia i necessitats													
equip motor													
colaboracions													
3 maqueta													
4 enregistrament													
5 edició mescla master													
6 aspectes legals													
ruta temes, autoria i permisos													
acord músics													
registre creative commons													
7 imatge													
disseny													
maquetació													
impressió													

Taula 3. Cronograma de la producció del disc des del maig de 2017 i fins al maig de 2018.

4.1 La tria del repertori

La meua experiència practicant del ritual em dóna accés a multitud de cants utilitzats en el temazcal. N'hi ha d'originaris de la tradició indígena, del temazcal i d'altres rituals, músiques populars d'altres països de sud amèrica: Brasil, Argentina, Perú, Uruguai. També cants que algú ha canalitzat. Els diversos orígens els desconec fins el moment que començo a fer una recerca.

A l'estiu de 2017, entre l'1 i el 15 d'agost, asisteixo a un retir espiritual a la muntanya, una Búsqueda de Visión (BV) al prepirineu català. Som prop de setanta persones de diferents orígens: la majoria de Catalunya i d'altres comunitats, però també n'hi ha

d'altres països com Uruguai, Colòmbia, França i Bèlgica. Allà començo a aprofundir i anotar cants i lletres de cants que ja havia sentit, alguns de nous. Demano enregistrar i copiar les lletres, ja que tinc clar que vull ser el més fidel possible al cant, tot i saber que el que m'arriba a mi no té perquè ser l'original, sinó que ja és una versió que s'ha fet seva la persona de qui l'aprenc.

Allà conec la Lia Gastelumendi, canalitzadora de cants de l'Uruguai, que ha enregistrat el CD *Muda*, que em recorda el que vull fer jo amb el meu projecte (Ochomúsica, 2016). La diferència és que el meu objectiu és obrir les portes d'aquests cants que per a mi són importants a persones que mai s'interessarien pel ritual. També conec la Mili, que està enregistra un disc de cants que ella ha canalitzat, amb uns amics amb els que toquen sovint, també a l'Uruguai. Aquest disc encara no ha sortit, vol enregistrar amb la sonoritat típica però arranjat per a guitarra, acordió i percussió. Ja conec alguns discs semblants com *Canciones del Espiritu* (Purificación Memoria Viva, 2016) o *Flores en el Camino* de Maria Valdivia (Autoedició, 2014).

Aprofito aquesta trobada per a explicar el projecte que tinc entre mans, i recopilo molta informació sobre cants que ja coneixia, nous cants, versions, etc. Després de la BV, aprofito cada temazcal al que assisteixo per a preguntar pels cants que s'han sentit, d'on venen, a quina porta es canten, escriure'n les lletres i enregistrar-los.

Les entrevistes en profunditat realitzades als quatre personatges citats anteriorment tenen un apartat de repertori, on a més de demanar que cantin un cant, aprofundeixo els coneixements dels diversos bagatges personals i mostro la proposta que vaig dibuixant per tal de reflexionar conjuntament sobre si són adients o no per al temazcal, on es situen dins el ritual.

Com a resultat d'aquesta recerca faig una primera proposta de divuit cants: quatre cants per a cada porta, un cant introductori i un de tancament. Un cop feta la selecció del repertori, recopilo versions de diverses fonts: internet, discos enregistrats, gravacions tercers i pròpies. Escric l'harmonia i elaboro un document que recull la informació necessària per passar als músics que crearan la nostra versió. Aquest document (vegeu Annex 1) resumeix la estructura del disc. Conté una petita explicació del ritual i de les quatre portes, proposades d'instruments per a crear sonoritats relacionades amb els

elements, lletra, harmonia i va enllaçat a una carpeta amb arxius d'àudio amb diverses versions de cadascun.

A finals de gener de 2018, quan ja estem submergits en el procés creatiu he de tornar a reformular el repertori. No disposem del temps i els recursos necessaris per a crear i enregistrar divuit cants. Torno a reflexionar sobre el propòsit del disc i per tal de fer el projecte viable renuncio al disseny de quatre cants per porta i decideixo que en farem tres per cada porta mes el cant introductori, eliminant també el cant de tancament. Així doncs el disc tindrà tretze temes, el fet d'eliminar un cant per porta no fa desequilibrar el disseny i ens permet adequar el projecte a la realitat (vegeu apartat 4.2).

Els dies que estic decidint aquests canvis, hi ha un cant que no havia seleccionat per al repertori inicial que em ve a totes hores, no puc deixar de cantar-lo i entenc que no el puc obviar. Decideixo proposar-lo a la següent sessió de creació i en qüestió de minuts està muntat. Al llarg del procés creatiu aniran apareixent fets com aquest que deixen veure la màgia que hem tingut la oportunitat de sentir realitzant el projecte.

4.2 L'equip i el procés creatiu i de producció

Des de l'inici tinc moltes idees en relació a la metodologia i equip de treball, però no sé per quina decidir-me. Em reuneixo amb una gran amiga, músic exalumne del Esmuc: Cris Ases, el 27 de setembre de 2017 a Barcelona, per tal d'aclarir les idees i demanar consell. Per a la reunió exposo una metodologia inicial: implicar a quatre compositors de l'escola i explicar a cadascú una porta perquè facin arranjaments dels cants, després buscar intèrprets. Aquesta proposta té el risc d'obtenir un resultat inconnex, ja que el procés creatiu seria individual. Proposar un procés conjunt entre quatre compositors resulta complicat, i focalitzar tota la creació en un compositor es tradueix en molta feina, estem parlant de crear 13 temes.

Fem *brainstorming* sobre músics, compositors, col·laboradors, tant de l'escola com de fora. Això em fa veure clar que un dels pilars del projecte és utilitzar els recursos de l'escola, així que decideixo que el pes del projecte ha de recaure sobre estudiants.

Una altre pilar que manca és un estudiant de sonologia que vulgui participar i involucrar-se en el projecte, ja que l'enregistrament es durà a terme a l'estudi de l'Esmuc. Cal que el projecte el motivi ja que hi dedicarem moltes hores. La Cris em

proposa alguns, però la majoria són exalumnes i no hi tinc confiança o bé els conec i sé que no podran dedicar-hi el temps i l'energia necessària.

Després de la reunió amb Cris me'n adono que hi ha molt a decidir i em qüestiono l'envergadura del projecte. Observo tot el que he de decidir abans d'arrencar, el temps no juga al meu favor, em qüestiono si seré capaç. Resolc deixar la mirada macro i fer una primera línia de temps per tal de dividir el projecte en fases assumibles. Per començar, enllesteixo el que depèn únicament de mi: elecció del repertori definitiu i redacció del document de treball que enviaré als músics.

El 14 d'octubre, vint dies després de la reunió amb Cris, faig un temazcal i em dona nova energia. Estic encallada en l'equip que m'ha d'acompanyar en aquest procés i decideixo renunciar a la metodologia inicial. Els compositors queden molt lluny del meu cercle de confiança, no he compartit espais amb estudiants d'aquesta especialitat i no se com trobar-los. Decideixo que m'és més senzill trobar intèrprets, buscar instrumentistes per a crear les bases: guitarra, piano i baix. La percussió la tinc solucionada, un molt bon amic estudiant de 4t curs de l'Esmuc al que ja li he parlat del projecte i està plenament disposat a col·laborar: Gustau Garcia (bateria i percussionista). Les veus no em preocupen ja que conec cantants que al igual que Gustau, estan al corrent del projecte i esperen impacients poder participar. Els instruments solistes els tinc plantejats també tenint en compte les diferents sonoritats que tindrà cada porta (els quatre elements: terra, aigua, foc i aire), i no el que em cal aquí és acotar per a fer-ho realista.

El dia 25 d'octubre 2017 té lloc un fet rellevant que marcarà un nou del projecte: sóc a l'Esmuc i he de marxar perquè em trobo malament: tinc migranya. Quan arribo a l'andana del metro hi ha un noi que reconec de l'Esmuc, ja que el curs anterior vam coincidir a classe de Tecnologia aplicada a la producció, en David González, estudiant de sonologia. Anem en la mateixa direcció i comencem a xerrar dels atacs aguts de migranya que compartim. També li parlo del meu projecte, li sembla molt interessant i ens donem el telèfon per parlar-ho un altre dia amb més calma. El dia que hem quedat, el 9 de novembre 2017, ell no pot venir a causa d'una migranya, però em diu que ho ha parlat amb companys de classe i que estan tots dinant a la cantina, que hi vagi i expliqui el projecte de primera mà. A alguns els conec, ja que són de la meua promoció i havíem

compartit espais, d'altres no. Els explico i veig el reflex d'incredulitat en alguns rostres, barrejat amb somriures davant quelcom diferent.

Convoco una reunió la setmana següent, aprofitant que dinen tots junts i que també hi serà en David, deixant així un temps de reflexió per decidir si volen prendre part del projecte. El 16 de novembre fem la reunió, els explico on estic encallada (la creació dels temes), i tot el que necessito per a fer realitat l'enregistrament. Definim que farem una maqueta prèvia i més endavant contactarem intèrprets. En total son sis sonòlegs: David, Adrià, Dani, Josep, Arnau i Mar. El mes de març, en Marc s'incorpora al projecte. En total, doncs, han sigut set persones.

Nom	Instrument	Aportacions
David Gonzalez	Bateria	Creació de temes, enregistrament, intèrpret de bateria i piano (Madre te siento i Oxum), edició i mescla.
Adrià Serrano	Guitarra	Creació de temes, enregistrament, intèrpret de guitarra elèctrica, edició i mescla.
Daniel Val	Piano	Creació de temes, enregistrament, intèrpret de piano, edició i mescla.
Josep Aymi	Saxo / baix	Creació de temes, enregistrament i intèrpret de baix.
Arnau Abadal	Saxo	Creació de temes, enregistrament i intèrpret del saxo a Yemanja i Cunhaq.
Mar Llopis	Clarinet	Creació de temes, enregistrament.
Marc Urrutia	Piano	Enregistrament, edició i mescla. Finalment no va interpretar ja que es va incorporar quan ja estavem en fase enregistrament.

Taula 4. Relació de persones del departament de sonologia que han participat en el procés creatiu.

Una dolència, la migranya, que normalment em fa parar en sec, aquest cop ha servit per a canviar el meu ànim i ara tinc la certesa de que el projecte va endavant. Sento la força de l'equip. Els envio el document amb el repertori que ja tinc preparat i explico el resultat que voldria obtenir, definint criteris estètics i procés de creació conjunta:

- El resultat és un CD que qualsevol pot escoltar (sigui practicant de la tradició o no)
- Fugim del concepte música andina, hippie al voltant del foc
- La línia melòdica i la lletra s'han de mantenir intactes

- Llibertat estilística i harmònica, però el cant sempre haurà de ser reconeixible. Envio enregistraments que no m'agraden i d'altres que si, perquè puguin escoltar el que els estic explicant amb paraules.
- Aprofitar la transversalitat del centre: intèrprets i sonòlegs seràn estudiants del centre. L'enregistrament es farà a l'estudi de gravació.

Dos mesos després, el 18 de desembre 2017, em reuneixo amb en Ferran Conangla per a explicar el projecte, plantejo com estem fent el procés de creació, el timing d'enregistrament i mescla, els aspectes legals i parlem dels sonòlegs implicats. El que espero d'aquesta reunió són consells i la confirmació d'un professional de com estic plantejant l'enregistrament. Un cop exposat repassem punt per punt cada fase i em queda tot clar. Ferran mostra el seu recolzament i s'ofereix a ajudar-nos en el que calgui. Més endavant li demano si vol fer el màstering del disc, i accepta encantat. És la cirereta del disc.

4.2.1 La maqueta, primera sessió: 15 de desembre de 2017 de 14h a 21h.

Entre el 15 de desembre 2017 i el 30 de gener 2018 la maqueta queda enllestida. En total fem quatre sessions de cinc hores cadascuna. Participen de la creació dels temes els sis sonòlegs implicats. Cada sessió porta un aprenentatge important que mostro en detall a continuació, seguint la línia de temps.

Dels sis sonòlegs han pogut venir quatre: David, Adri, Dani i Josep. Ens trobem per dinar, parlem de com organitzarem sessió i resolem dubtes del que ens disposem a fer. Un cop a l'estudi pregunto quins instruments toquen, màgicament formen un quartet base: piano, guitarra, baix i bateria. El procés creatiu conjunt comença: Trio un tema i els poso en situació, explico en quin moment del ritual estem, la sensació corporal, quina porta i amb quin element es relaciona. Després els canto en loop, ells es van afegint, va fluïnt i el tema es va creant. Apunto a la pissarra les harmonies que van sortint i quan fixem la estructura ho deixem enregistrat. El primer dia que ens trobem muntem quatre cants: *Abuelitas piedras*, *Oxum*, *Condor* i *Poder del Este*.

En acabar anem a prendre una cervesa i obrim un espai informal per a respondre a preguntes sobre el ritual, des de quant el practico i a on, com el conec, ... estan més que engrescats i jo també.

No tenir experiència en un àmbit provoca que ho vulguem controlar tot, en aquest cas he fet una feina prèvia a la sessió: deixar anar les expectatives. Com a resultat d'això he guiat molt poc la sessió, i no calia ja que tot funcionava sol. Tenia clar que havíem de fer una pausa, i no tenia consciència del que costa fer sortir un sondèg de l'estudi. Quan he dit de fer la pausa tots han anat a la sala de control a escoltar el que havíem enregistrat i posar marques per trobar la versió bona ràpidament. He hagut d'obligar-los a baixar per a respirar aire i prendre *algo*. En tornar a pujar hem fet dos temes molt ràpid, la inspiració estava renovada i tots hem sigut conscients que una pausa de mitja hora no és perdre el temps, així que ho farem sense negociar d'ara en endavant.

4.2.2 La maqueta, segona sessió: 12 de gener de 2018 de 14h a 20h.

Quatre sondègls: David, Mar, Arnau i Josep. Quedem abans per a dinar, però és un dinar amb més gent que no participa del projecte i no hi som tots. No parlem de la sessió abans i ens trobem tots a l'estudi. Seguim la metodologia de la primera sessió i provem de muntar diversos temes però no acaba de fluir. Tot i ser quatre músics, la formació és estranya: bateria, baix, saxo i clarinet. En no haver-hi una base harmònica, no acaba de funcionar. Després de la pausa David es canvia de bateria al piano i desenvolupa una idea amb *madre te sientto*, a la que Josep s'hi enganxa amb el baix i l'Arnau es passa del saxo a la bateria.

És important la base harmònica en la creació conjunta. El fet de quedar i no avançar gaire provoca una sensació de pèrdua de temps i desmotiva. Donada la particularitat i la envergadura del projecte, i tenint en compte que ens trobem a la fase inicial de creació de l'equip, cal cuidar especialment la emoció col·lectiva. Perquè no torni a passar m'asseguro que les properes sessions hi hagi un trio base, el que considerem mínim per a fer una sessió productiva.

4.2.3 La maqueta, tercera sessió: 19 de gener de 2018 de 15h a 20h.

Quatre sondègls: David, Adri, Dani i Arnau. Abans de quedar m'asseguro que tindrem un trio base, serem bateria, guitarra, piano i saxo. A priori només decideixo seguir la estructura de la primera sessió: estar màxim tres hores i fer una pausa per a prendre algo i airejar la creativitat. Pregunto amb quin element tenen ganes de jugar, trien l'aigua. Els temes es construeixen partint d'un ambient més que d'un *groove* (pel contrari del que m'havia imaginat), primer intento explicar com el sento, més animat, canto una *clave*, idea de groove, però no arribem a un punt de trobada i el deixem com està.

Fem una pausa i en tornar en comptes de triar element, o triar una melodia, pregunto si poden tocar el que els passa pel cap en aquell moment. Adri comença amb un groove de guitarra sobre un acord i Dani el segueix amb un obstinat de piano. Jo miro els cants que queden i començo a cantar un que pot encaixar. En una estona queda llest *agua vital*, en un estil indie ben diferent al que podia imaginar. Per a l'últim tema fem el mateix, aprofitem una idea i triem el cant després.

Aquesta sessió m'ha fet qüestionar el procés de creació: Com gestionar quan el que s'està creant no és el que t'havies imaginat? Com conduir la creativitat sense coartar la llibertat? S'han mostrat aquests límits subtils, on he de ser ferma i on puc donar marge? Quan per una banda marques pocs límits i dones llibertat gairebé absoluta en la composició, i per l'altra tens una expectativa generada sobre un tema, com actuar en cas que no acabi de casar el que sona amb el que imagines? Al principi crec que no es pot evitar voler controlar, per tant anar al teu imaginari i voler que la resta s'introdueixi en ell. Però el procés de creació conjunta no és aquest, i el que estem fent amb aquests cants és justament això, treure'ls del context només donant unes pautes perquè no perdin la essència. Si el resultat que busco és un disc que qualsevol persona pugui escoltar i sentir-se atret pels als cants, he de deixar que l'aigua flueixi i netegi el control de la ment.

4.2.4. La maqueta, quarta sessió: 30 de gener de 2018 de 15h a 19h.

Tres sonòlegs: Adri, Dani i Josep. Aula 113 ja que l'estudi està ocupat. Aquesta ha de ser la última sessió ja que anem fora del timing previst. Intento no traspasar aquesta pressió als músics, ja que no ajudaria en el procés de creació. A diferència de les anteriors sessions, aquesta la planifico i guio des del començament. Tenim dos temes que hem intentat fer maqueta i no ens n'hem ensortit, un cant nou que he tingut tota la setmana al cap, i un estil que m'identifica i m'agradaria enregistrar, reggae. A més, Josep ha de marxar a les 19h i per tant tenim el temps just.

Comencem per un dels dos temes que no hem aconseguit arranjar: *en este fuego*. Es dibuixa d'estil flamenc, i tot i que cap dels músics domina l'estil, plantegem la idea. El següent tema l'enfoco estilísticament: un reggae amb aquesta melodia, pensant que som terra. Prou ràpid tenim l'harmonia i ens estem una estona en el groove. Mentre muntem *calentito* veig clarament la persona que el cantarà i l'acabarà d'arranjar, ho comento amb els sonòlegs i els sembla molt bona idea, serà Anahi Acuña, intèrpret de violí JiMM.

Pregunto si volen fer pausa, però Josep ha de marxar i si la fem no donarà temps de muntar l'últim tema. És un cant que mai han escoltat, i en cantar la melodia sorgeix la màgia del primer dia, deixem un parell de versions per a acabar de decidir amb la resta i marxem una mica a corre-cuita.

Aquesta sessió he tingut un paper més actiu, conduint els temes i prenent part de les decisions. Crec que he pres la responsabilitat del projecte sense traspasar el neguit que m'ha causat la dificultat de trobar un dia que coincidíssin tres instrumentistes que formessin la base per a poder enllestir la maqueta.

Mentre fèiem *en este fuego*, que esdevé una *buleria*, veig clarament com resoldre l'últim tema que ens falta per arranjar, *libero*. També serà flamenc i demanaré a Marc López i Maria Jose Llergo que facin l'arranjament, són dos estudiants d'interpretació flamenc amb els que he anat agafant confiança durant el curs i estan al corrent del projecte.

4.3 L'enregistrament

El plantejament inicial era que l'enregistrament el farien estudiants de l'especialitat d'interpretació, però vista la complicitat entre els sonòlegs amb els que hem estat treballant i creant els temes, decideixo fer un canvi tot i haver parlat amb antelació amb estudiants de la especialitat d'interpretació. Els músics de la especialitat sonologia no acostumen a enregistrar-se entre ells, sinó que sempre ho fan per a tercers (alumnes de d'interpretació que ja tenen la composició i la idea clara, així que el paper del sonòleg el limita a col·locar micròfons i fer anar el programa). Cada dia que passa estan més motivats, i crec que en major part es deu a que aquest projecte els permet desenvolupar la seva faceta de creació i de músics. Aquests temes els han creat ells, així que no se m'acut ningú millor per a interpretar-los.

A més dels alumnes de sonologia que enregistraran la base dels temes, caldran altres intèrprets que col·laborin en el disc, així que em reuneixo amb cadascun d'ells per a ensenyar els temes de la maqueta i explicar el que necessito. Tinc clar que cada persona que participi del disc deixarà la seva petjada, per això parlo d'un procés de creació conjunta. La metodologia amb els col·laboradors varia: Les cantants han de seguir la veu guia (linia melòdica i la mètrica) el màxim possible, ja que l'objectiu és que gent que mai ha escoltat el cant el pugui aprendre tal i com jo l'he après. Tot i això entenc que la veu és un instrument i cadascú te les seves particularitats, prioritzo que es facin el

tema seu, així que deixo cert marge. No vull que el disc es relacioni amb una veu en concret i per tant calen diverses col·laboradores. Els instruments solistes ténen altres indicacions: el lloc on poden fer contrapunt i/o solo, respectant la escala del tema i sempre sota la premisa *menos es mas*, és a dir, senzillesa. Els envio l'enregistrament de la base i demano que enviïn nota d'àudio amb idees. La següent vegada que ens trobem és a l'estudi per a enregistrar. La participació de Gustau Garcia en les percussions és diferent a la resta ja que ell enregistrarà a tots els temes. Envio la maqueta i deixo que proposi, després arribarem a un acord entre el que jo m'imagino i la seva aportació. Hi ha dos temes que seran flamenc, i els col·laboradors Marc Lopez i M^a Jose Lliergo faran l'arranjament del tema, no treballaran sobre una maqueta com la resta, sinó sobre el cant original. Al igual que els solistes, m'envien nota de àudio i la següent vegada que ens trobem és a l'estudi per a enregistrar.

Data	nom	especialitat	departament	enregistrament
13/02	Gustau Garcia	Interpretació bateria	Jazz i Música Moderna	Percussions
13/02	Ana Casado	Interpretació cante flamenc	Música Tradicional	Veus
14/02	Anahi Acuña	Interpretació violí jazz	Jazz i Música Moderna	Veu i violí
15/02	Anna Herrero	Pedagogia general	Pedagogia	Veus
21/02	Maria Jose Lliergo	Interpretació cante flamenc	Música Tradicional	Veus i composició
22/02	Yolanda Bretó	No alumne		Veus
22/02	Claudi Cuxart	Producció	Música Clàssica i Contemporània	Flauta travessera
23/02	Martí Selga	Sonologia	Sonologia	Flautes dolces
07/03	Marc Lopez	Interpretació guitarra flamenca	Música Tradicional	Guitarra i composició
07/04	Francesc Minguella	Interpretació violoncel	Música Clàssica i Contemporània	Violoncel

Taula 5. Relació de persones que han col·laborat en l'enregistrament del disc.

L'enregistrament planteja altres reptes, som un gran equip humà de 18 persones, 13 temes, tenim poc temps i hem de conciliar l'enregistrament amb l'activitat normal de cadascú. Divideixo l'enregistrament en dues fases: primer enregistrament de la base i després solistes i veus.

Per a planificar la primera fase necessito saber la disponibilitat de l'equip motor: els sondèlegs. Aprofito el dia que dinen plegats per a no perdre el temps amb reunions. Tot i que quedem el 20 de febrer, no ens trobem junts per imprevistos diversos. Localitzo a tres a la llanterna i quatre a la cantina, així que faig dues reunions. Tinc dos objectius:

- Trobar una primera data per a enregistrar i una preferència d'horaris per a confeccionar el *doodle* i planificar la resta de sessions.
- Assegurar-me que el *planning* gravació en dues fases és bo: primer bases, després musics col·laboradors i veus.

Tot i el caos que va resultar la reunió en dos temps, aconsegueixo els objectius. Segurament hagués sigut més eficient trucar-los un per un, però encara no em sentia amb la confiança de fer-ho així. Ha sigut complicat, però tenim una data per a començar l'enregistrament: divendres 2 de març.

En total fem onze sessions de gravació entre el 2 de març i el 7 d'abril de 2018. La primera fase ens ocupa cinc sessions: l'enregistrament de la base amb els sondèlegs. La segona fase, veus i col·laboracions, sis sessions. Cada sessió ha tingut un aprenentatge, m'agradaria destacar els més importants:

- Durada idònia d'una sessió de gravació i durada total de l'enregistrament d'un projecte
- Incorporació de nous membres a un equip de treball que funciona
- Els ritmes personals, com lidiar amb les diferents energies i saber posar límits
- Treballar en confiança
- Imprevistos

4.3.1 Durada idònia d'una sessió de gravació i durada total de l'enregistrament d'un projecte

La preparació de l'enregistrament varia en funció del número d'instruments que s'han de microfonar per una banda, i dels instruments per l'altra: en l'extrem de mínima preparació tindríem la veu (un ó dos micròfons) o una guitarra (DI), i en l'altre extrem la bateria (amb fins a 8 micròfons). Cal una preparació prèvia que val la pena fer abans que arribi el músic que ha d'enregistrar: preparar la sessió protocols, col·locar els micròfons i fer els envios perquè en arribar el músic només hagi de provar. També s'ha de tenir en compte el temps de recollida del material i tancament de l'estudi. Fent un càlcul mitjà destinem una hora al muntatge i mitja hora de recollida, així que puc afirmar que, en el cas d'enregistrar més d'un instrument, és necessari que la sessió d'enregistrament sigui superior a quatre hores. La sessió de més duració ha sigut de 10 hores, amb una hora de pausa per a dinar.

4.3.1.1 Durada de l'enregistrament d'un projecte de 13 temes

Idealment, aquest projecte podria haver estat enregistrat en tres caps de setmana. La primera fase durant tres dies complerts, i la segona fase en tres dies més. La primera idea era aquesta, però no era possible la dedicació intensiva que requeria dels sondèlegs i la incompatibilitat d'horaris en cap de setmana.

Cal tenir en compte que fer l'enregistrament a l'Esmuc té avantatges i inconvenients. Els avantatges són clars: no hi ha cost i l'equip és de primera qualitat. Per contra, els inconvenients són que cal muntar i desmuntar cada sessió, la disponibilitat de l'estudi, ja que és compartit per tots els estudiants i també s'hi realitzen classes i cursos, i els horaris del centre.

Les onze sessions que hem realitzat són les següents:

Nº	dia	hora	assistents	Enregistrament
1	2/3/18	10-14h	Dani, Adri, Josep, Arnau	Temes 1, 2, 8 i 13. Base piano guitarra i baix
1	2/3/18	15-21h	Dani, Adri, Josep, David	Bateria de temes 1,2,8 i 13. base tema 3
2	9/3/18	12-15h	Dani, Mar, Josep, Martí	Tema 7 i 11. Base piano i baix
3	10/3/18	10-13h	Adri, Josep, Gustau	Percussió temes 1, 2, 13
3	10/3/18	15-21h	David, Dani, Anahi	Tema 4: Base baix, teclat, violí i veu

Nº	dia	hora	assistents	Enregistrament
4	12/3/18	10-14h	Dani, Gustau	Percussió temes 4 i 8
4	12/3/18	17-20h	Marc, Gustau	Percussió temes 7 i 2
5	17/3/18	13-21h	Dani Adri Arnau	Temes 5 i 12. Base guitarra i piano
6	22/4/18	9-12h	Adri, Yolanda Bretó	Veus temes 8, 5 i 11
7	26/4/18	9-15h	Marc, Ma. Jose, Marc Lopez	Temes 9 i 10
8	28/4/18	17-20h	Arnau, Anna Casado	Veus temes 2, 3 i 11
9	4/4/18	11-14h	David, Gustau	Percussió temes 5,3 12 i 9
10	6/4/18	12-14h	David, Anna	Veus temes 7 i 11
10	6/4/18	16-21h	David, Marc, Anna	Tema 6. Veus tema 12
11	7/4/18	11-13h	David, Marc, Anna	Veus temes 1 i 13
11	7/4/18	11-14h	David, Marc, Francesc	Violoncel 9

Taula 6. Relació sessions de l'enregistrament realitzat entre 2/3/2018 i 7/4/2018. Els instruments que manquen els han enregistrat els sonòlegs i intèrprets individualment.

Un mes d'enregistraments és massa temps, pels volts de les vacances de Setmana santa (28/04), data en la qual tenia planejat enllestir la gravació, es nota un cansament general. Encara queden detalls i costa quadrar músics amb sonòlegs i estudi, en tornar de les vacances fem un intensiu amb en David i en Marc i ho deixem llest.

Treballar amb molts sonòlegs també te avantatges i inconvenients. L'avantatge és poder alleugerir la feina i repartir-la segons la disponibilitat, l'inconvenient són les diferents formes de treballar amb els arxius, microfonia, i quedi un projecte uniforme.

4.3.1.2 Incorporació de nous membres a un equip de treball que funciona

Un cop feta la maqueta hi ha hagut diverses incorporacions. A l'equip de sonòlegs s'incorpora Marc Urrutia, que té una complicitat molt gran amb l'equip i s'adapta perfectament. És l'equip que parla amb el nouvingut (acaba d'arribar d'una estada d'Erasmus), i això em dona molta alegria, ja que aquesta actitud demostra que es senten el projecte com a seu. A banda d'aquest fet, el moment en el que apareix reflexa un cop més la màgia que estem sentint: dos dies abans d'una sessió planificada amb estudi reservat, músic confirmat i cap sonòleg amb disponibilitat excepte ell. A més, en el moment de la seva incorporació (12 de febrer de 2018), l'equip està cansat i ell arriba

amb nova energia, alliberant la dedicació de la resta i fent possible la recta final de l'enregistrament.

Tots els alumnes intèrprets participen d'una sessió a excepció de Gustau Garcia, amb qui hem fet tres sessions ja que li demano la col·laboració en 10 dels 13 temes als que vull afegir percussions. Aquesta incorporació no ha sigut tan orgànica com la de Marc per tres motius: no es coneixen amb l'equip, jo li tinc molta confiança i no és de la especialitat sonologia, sinó d'interpretació bateria.

La primera sessió amb en Gustau (10/03) és molt productiva, té molta energia i les coses molt clares. Parlem del que vol enregistrar i es fa un tàndem perfecte: 2 sonòlegs, l'Adri a control i en Josep a cabina col·locant micròfons. Fem tota la feina prevista i com que ens sobra una mica de temps dic al Gustau que escolti un altre tema, del qual ja teníem enregistrada la bateria i jo volia afegir uns bombos. Ell diu de treure bateria, que ell pot gravar unes idees més a part del bombo i així ho fem. A la tarda tenim sessió amb dos sonòlegs diferents: en Dani i en David. Durant el dinar no xerrem de l'enregistrament, es espai informal i aprofitem per a parlar d'altres temes: feina, classes, i conèixer-nos una mica. Crec que hauria d'haver dedicat cinc minuts per comentar la sessió del matí ja que en entrar a l'estudi passa una cosa que no havia passat fins aleshores: es crea un clima tens. Ensenyo el que hem enregistrat amb en Gustau i quan escoltem l'últim tema que en Gustau ha enregistrat sense la bateria que en David havia gravat anteriorment, no dic clarament que aquesta és una prova, i que no esta decidida la versió que farem servir. Tot això passa mentre la intèrpret que venia a enregistrar ja és l'estudi (Anahi Acuña), i no dedico prou temps a explicar-ho ja que estic neguitosa perquè és tard. La sessió avança a ritme lent i no flueix l'energia. Jo només estic pendent de poder acabar abans que ens facin fora de l'estudi, ja que és l'únic dia que podem enregistrar amb Anahi. En David marxa i ens quedem fent la tria per exportar el tema i pujar-lo a la carpeta compartida amb en Dani, amb qui en acabar parlem al carrer, li explico com ha anat la sessió i pregunto si ell també ha notat un ambient tens. Efectivament també ho ha notat, ens agraïm la feina i marxem.

En arribar a casa repasso els fets i me n'adono que no he cuidat les emocions. En David ha marxat gairebé sense acomiadar-se, me n'adono que havia portat una caixa i que ni tan sols li he preguntat què volia enregistrar ell. Al matí del dia següent li envio un missatge per preguntar com es va sentir a l'estudi i decidim parlar per telèfon. Aprenc

que quan hi ha un equip de treball al que es sumen nous integrants, es la meua feina definir els espais de decisió i liderar la sessió de gravació. Cada persona té el seu ritme, però jo he de saber el que vull a priori i acotar l'espai de llibertat dels nous, així no hi ha perill que els membres de l'equip es sentin desplaçats.

En la xerrada amb en David deixo clar que per a mi el procés de creació és el més important. Sense l'equip de sonòlegs i la seva creativitat, els temes no haguessin passat d'una versió amb acords majors de guitarra tipus “esplai”, que és del que jo sóc capaç. Així doncs aquesta sessió ha provocat una xerrada profunda que ha deixat clares les necessitats i la motivació d'una de les persones més implicades al projecte i que considero un pilar del mateix. La finestra de Johari⁸ ha canviat substancialment després d'aquesta sessió i m'ajuda a encara les que encara manquen.

4.3.2 Els ritmes personals, com ajustar les diferents energies i saber posar límits

Cada persona té un ritme vital diferent, i quan toca treballar un equip és important tenir en compte això. La responsabilitat del bon ambient d'una sessió recau sobre la persona que la lidera, de la productora artística/executiva. Idealment es coneix la persona a priori i es poden anticipar possibles desavinences o ambients massa accelerats o relaxats que provoquen tensió. Si és així la persona que lidera la sessió de treball hauria de prendre's un moment per parlar individualment abans amb la persona que pot fer variar el ritme de l'equip.

El fet de quedar quinze minuts abans, o dinar junts abans de començar, crea un espai informal ideal on es pot repassar el que es farà a la sessió, saber si algú té pressa, cansament, un mal dia, etc. Es una manera ràpida d'anticipar-se a possibles tensions i una bona opció per a unificar l'energia abans d'arrencar. Les pauses serveixen per trencar tensions o cansament general, motivar i expressar com ens estem sentint. De vegades cal imposar-les, és important saber quan és el moment i que la durada no superi els 20 minuts, a més, si es pot, és preferible sortir a l'aire lliure.

Saber posar límits és important, idealment fer-ho en privat i abans que es pugui provocar tensió. Tot el que es pugui preveure i anticipar, molt millor. De vegades tot i

⁸ La *finestra de Johari* és una eina que mostra el sentit més profund de las dinàmiques interactives que es donen entre les persones. Aquesta eina fou creada pels psicòlegs Joseph Luft i Harry Ingham. Aquest model de representació, explica els fluxos d'informació des del punt de vista de qui emet el missatge i des del punt de vista de qui el rep: què emetem, què és el que els altres realment veuen, què és el que jo veig i els demés no, i què és el que els demés veuen i tu no.

conèixer la persona mai hi has treballat, així que no pots anticipar-te, llavors el que es necessita és un contrapès de la energia que esta fent que es creï tensió. Per exemple, si un intèrpret té un ritme lent i es té sensació de perdre el temps, cal parlar una mica més animat sense tensar, posar petites fites i remarcar el que queda per enregistrar i el temps restant. Si per contra l'intèrpret és impulsiu, amb les coses clares i ganes d'anar per feina, cal acotar el que s'espera d'ell, definir molt bé el que s'espera de la sessió, i usar un llenguatge relaxat per a no deixar que aquesta energia domini la sessió i provoqui un ambient estressat.

4.3.3 Treballar en confiança

En començar el projecte no conec els músics, alguns els he vist pels passadissos de l'Esmuc, i d'altres hem coincidit en alguna classe, però no sabem res de les nostres vides fora de l'entorn universitari. En canvi entre ells es coneixen personalment, tot i que mai han treballat tots junts en un mateix projecte. En el procés de creació compartirem moltes hores i estrenyem vincles personals, això fa que la relació evolucioni, poder tractar a cadascú amb respecte, potenciant els seus punts forts, oferint la meva ajuda i opinions en relació a aspectes que no tenen a veure amb el projecte. Conèixer altres punts de vista i aprendre sempre enriqueix, i en aquest cas hem fet una bona pinya.

Hi ha una altra part de l'equip, que són les persones que s'han incorporat més tard i han col·laborat en l'enregistrament. La meva relació amb cadascuna és diferent, però les coneixia d'abans. Tot i tenir confiança he sigut capaç de no traspasar el cansament acumulat, tenint en compte que quan s'incorporen ja estem a la recta final, a dos mesos d'acabar el projecte. És important transmetre la emoció del primer dia i aconseguir així que aportin la seva pinzellada.

Ha passat un fet que ha superat les expectatives que tenia des d'un inici i cal mencionar: totes les persones de l'equip inicial s'han sentit el projecte com a seu. Això ha provocat que el projecte hagi crescut exponencialment, ja que cadascú té l'espai per aprofundir en allò que és especialista, i com més persones involucrades més profunditat i especialització en l'àmbit que cadascú domina. Aconseguir una motivació creixent des de l'inici fins al final, i contagiar-nos de la emoció del que estem creant conjuntament te uns resultats que superen les expectatives. En definitiva, hem sentit que el conjunt supera a l'individu.

4.3.4 Imprevistos

En tota producció, i de fet a la vida en general, hem de saber resoldre situacions que no podem preveure. En el cas d'una producció que es basa en el voluntariat, on l'estudi de gravació és compartit i les persones de l'equip tenen horaris complicats, és fàcil que sorgeixin imprevistos que cal resoldre àgilment. La puntualitat, la disponibilitat de l'estudi i la malaltia han sigut els més importants. Com els hem solucionat?

La manca de puntualitat l'hem tractat com un espai d'or per a tenir converses informals, ajudar a muntar estudi, aprendre de protocols i adaptar el planning al nou horari.

Hi ha hagut tres ocasions que no hem disposat d'estudi, i no podíem moure la sessió de dia ja que l'intèrpret no tenia més disponibilitat (els dies 22/03, 4/05 i 6/05). Això ho hem tractat de la següent manera: primer s'ha intentat desbloquejar estudi parlant amb el company que tenia l'estudi reservat, o fer un canvi per un altre dia que el tinguéssim nosaltres reservat. Si no hi ha hagut negociació possible ens hem traslladat a l'aula de postproducció i hem enregistrat allà. D'aquí s'ha derivat un altre imprevist que ha facilitat un nou aprenentatge: la pèrdua d'algunes pistes d'àudio que es quedaven gravades en ubicacions poc comuns, i la pèrdua de la ruta d'accés a aquestes pistes.

No forçar la màquina és important, hem suspès dues sessions per malaltia, els dies 3/04 i 7/04, i sigut capaços de reprogramar-les àgilment. Tot i l'estrès que genera estar a la recta final i fer canvis d'última hora, prioritzo el fet de que ningú pateixi a cap sessió, ja que aquella energia també queda en l'enregistrament, i no la volem al disc.

4.4. Edició, mescla i màstering

Després de l'enregistrament cal fer l'edició i mescla de cadascun dels temes. Aquest projecte planteja algunes diferències de la forma habitual de treballar, ja que normalment és una única persona qui fa la edició i mescla de tots els temes. L'edició és una feina més de taller, fer que tot estigui a lloc, afinat i a tempo. La mescla té un component creatiu important, i qui la fa reflexa el seu estil personal en la creació. El màstering és bo que el faci algú aliè a l'enregistrament, que no estigui implicat per les expectatives i sigui el més neutre possible.

La manera d'encarar aquesta fase va ser màgica, per a la edició i mescla vaig demanar als set sondèlegs que havien participat en l'enregistrament si volien seguir amb el

projecte, i en cas afirmatiu, quins temes els agradaria editar i mesclar. Dels set, quatre van voler seguir i van mostrar les seves preferències.

Vaig demanar a en Ferran Conangla si volia fer el màstering, ja que estava al corrent del projecte des de l'inici i és poc habitual veure la feina de tants sonòlegs treballant junts. Va acceptar molt il·lusionat. Per a mi va ser molt emotiu que la cirereta del disc la posés ell, a nivell professional i a nivell personal.

Un cop vistes algunes de les preferències dels sonòlegs, volia cuidar el conjunt de la creació i a la vegada deixar certa llibertat en la edició. Com que finalment van ser 4 sonòlegs, i el disc es divideix en les 4 portes del temazcal, vaig decidir que cadascú es podia encarregar d'una porta i així m'assegurava que la sonoritat de cada porta seria similar. La màgia va arribar en el moment de fer la reunió i distribuir les portes entre els sonòlegs el dia 10/04. Era un tema punxegut, però va encaixar perfecte, ja que cadascú tenia un tema preferit de cada porta, i així ho vam distribuir. Òbviament, hi havia temes que més d'una persona volia editar, per això vam decidir que la persona encarregada de la porta seria qui lideraria la edició, però sempre tenint en compte la opinió dels companys que volguessin participar de la edició del tema.

Porta	Sonòleg	Element	Temes
1	David	Terra	02 Poder del Este 03 Madre te siento bajo mis pies 04 Calentito el Temazcal
2	Dani	Aigua	05 Desde Cunhaq 06 Oxum lava os meus olhos 07 Yemanja
3	Marc	Introducció Foc	01 Abuelitas piedras 08 Agua vital 09 En este fuego 10 Libero
4	Adri	Aire	11 Aqui en la casa de mis abuelos 12 Condor 13 Wichichayo

Taula 7. Detall dels temes que cada sonòleg ha editat i mesclat

El mateix dia que vam distribuir els temes que editaria cadascú, vam fixar que el dia 20/04 aniríem a l'estudi per fer una escolta conjunta i així poder opinar tots de cadascun dels temes. Aquesta sessió va ser molt potent, en arribar els vaig demanar que cadascú posés els seus temes en una llista de reproducció i vaig donar paper i llapis per fer anotacions. No parlàrem en la primera escolta del CD complet i després aniríem a

dinar per a comentar-ho. L'Anna Herrero, que ha enregistrat veus a quatre temes, també va venir a l'escolta i va ser ideal ja que les seves anotacions es fixaven sobretot en les veus. Vaig elaborar un resum del que vam acordar revisar i vam tornar a l'estudi.

El dia 24/04 vam anar a l'estudi d'en Ferran Conangla per fer el màstering. Els quatre sonòlegs que havien fet les mescles van venir i va ser una altra sessió d'aprenentatge conjunt. Es va convertir en una classe magistral que va ser un regal per a tots. Sempre respectant la feina que s'estava fent, podíem fer preguntes i gaudir de veure un professional en acció. Un cop acabat el màstering en Ferran ens va entregar un CD premaster, a falta de l'International Standard Recording Code (ISRC). La sensació de tenir el disc a les mans és encara indescriptible, tremolor a les cames i una emoció que no deixava sortir les paraules.

4.5 Els últims detalls

Un cop entregat el premaster, manca perfilar els últims detalls. El disseny, la llicència i registre dels temes.

4.5.1 El disseny

El disc serà imprès, format digipack i llibret de 12 pàgines. El mes de desembre 2017 demano pressupost a Duplicat i el dia 16/12/17 em reuneixo amb la il·lustradora Anne Decís per demanar-li que il·lustri el disc. Farem 500 còpies format digipack amb un llibret de 12 pàgines. Entrego un document on es detalla el text que va a cada pàgina i explica les imatges necessàries, i quedem que ella farà la il·lustració i jo la maquetació. Fem una altra reunió el mes de febrer on m'ensenya esborranys, el 20/04/18 quedem i em fa l'entrega dels originals. Li demano les seves dades personals, explico que publicarem les imatges sota la llicència Creative Commons, i que les publicaré a la plataforma Flickr.

EN EL TEMAZCAL



Figura 10. Portada del CD (Anne Decís, 2018)

4.5.2 Els aspectes legals

Faig una recerca per a conèixer l'origen de cada cant i assegurar-me que tots els cants utilitzats són de tradició oral i sota domini públic. El dia 31/03 realitzo una entrevista a Toni Gonzalez, practicant del ritual que té temazcal a casa i organitza rodes de medicina, ho faig a casa seva, a Aulàs, un poble situat al terme municipal de Tremp.

L'objectiu d'aquest disc és donar a conèixer els cants, que tothom hi tingui accés i sigui capaç de fer-ne escolta i difusió lliure. Quan tinc la informació de l'autoria de cada cant que conforma el repertori final, confirmo que tots els cants utilitzats són de tradició oral i sota domini públic. Podem utilitzar la licència Creative Commons següent: Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (CC BY-NC-ND)



Figura 11. Logotip llicència Creative Commons

La llicència Creative Commons no assegura que algú pugui enregistrar els temes i pugui fer un ús privatiu dels arranjaments, així que després de fer una consulta a Ferran Conangla, Enrich Enrich (professor de dret de la Propietat Intel.lectual a l'ESMUC),

David Loscos (professor de la UPF i antic professor de l'ESMUC) i Simona Levi (gestora cultural especialista en matèria copyleft cofundadora de Xnet - antic Exgae) decideixo introduir-los al registre de la Propietat Intel·lectual al meu nom a través de la plataforma *safecreative*. Ho faig al meu nom ja que cal un NIF, i prèviament hem signat un acord amb tothom que ha col·laborat en la producció del disc on es detalla que tots participem de tots els temes i de la mateixa manera: «les persones citades acorden que han participat lliurement del projecte sense retribució econòmica. La autoria és de creació conjunta i enregistrada sota llicència Creative Commons, és per això que signen aquest acord».

Amb aquest aspecte cobert, m'entrevisto amb Enric Puig de Duplicat per entregar el premaster, recollir mostres de formats i papers, definir quin model farem servir i signar el contracte amb Duplicat per a la pujada dels arxius a internet. La seva feina és generar codis lliures ISRC per a cada tema, i l'Universal Product Code (UPC) per al disc. En Ferran Conangla introduirà aquests codis i generà el Màster. El màster (premaster amb codis inserits) és el que es puja a la xarxa. Decideixo la data de llançament del disc per a la lluna plena del mes de maig: el dia 30 de abril. Aquest dia estarà disponible i de descàrrega gratuïta als principals canals de distribució digitals: Spotify, Deezer, Play Music, Amazon Music, Bmat, Shazam, Youtube music i content ID (important per a poder identificar quan un usuari aliè utilitzi l'àudio en un contingut propi).

El treball de fi de grau *En el Temazcal* s'acompanya d'un màster amb el contingut definitiu d'àudio sense els codis ISRC i UPC. El dia de la defensa davant el tribunal, el 12 de juny 2018 a les 14:30h, serà substituït per la edició final impresa del CD, amb els codis insertats i en format digipack, amb un llibret de 12 pàgines.

4.5.3 El futur

A més de les 500 còpies del disc imprès, estem creant altres continguts que estaran disponibles a xarxes des del dia 30 d'abril de 2018:

- Un canal Youtube amb un vídeo de durada total del disc amb animacions de les il·lustracions d'Anne Decis, realitzades per Héctor Gonzalez.
- El portal web <eneltemazcal.wordpress.com> on es podrà descarregar el disc gratuïtament, conté la explicació del projecte i un apartat de contacte

- El perfil <eneltemazcal.bandcamp.com> on es podrà descarregar el disc gratuïtament.

El dia 30 de juny de 2018 farem una trobada de tancament de la producció amb tothom qui hagi col·laborat en el disc, practicants i no practicants del ritual del temazcal, a una masia a Montserrat, on realitzarem un temazcal al matí, seguit d'un dinar.

El concert de presentació del disc el realitzarem el curs vinent, 2018-2019 a l'ESMUC dins el cicle Dijous Toca Esmuc organitzat pels estudiants de l'especialitat de Producció.

5. El *Feedback*

Crec que és important escriure sobre la rebuda del disc entre els practicants del ritual. La primera idea era tornar a fer una reunió de valoració amb cadascun dels entrevistats un cop escoltat el resultat, però no he tingut la oportunitat de contactar amb tothom, així que he fet una prospecció (sense caràcter científic donat que no es tracta d'una mostra completa) per a compartir opinions. D'aquesta prospecció recullo algunes impressions:

«Has aconseguit el que volies, els cants es llancen des del cor i és allà on arriben. Has expandit la medicina del cant a d'altres orelles i el resultat és impecable». (Toni González, practicant del ritual amb temazcal a casa i entrevistat prèviament a l'enregistrament)

«La cançó *Liberio*, que no m'agradava, ara ja m'agrada i molt! Estic meravellada, has superat totes les expectatives. He gaudit cada cançó i m'ha transportat». (Yolanda Bretó, practicant del ritual i veu als temes *Agua Vital* i *Desde Cunhaq*)

«La primera cançó, *Abuelitas Piedras*, m'ha encantat i és encertadíssima per a entrar en matèria. El tema *Poder del Este* m'ha enamorat com el tracteu, l'aire que li dóna la guitarra, les ales que li posa, i la convicció que hi posa la veu. Per a mi està perfectament expesada la màgia del cant. Sobre *Madre te siento bajo mis pies*: Viva i càlida, em segueix transmetent la confiança que proporciona el res a la Mare. M'agraden molt els arranjaments, arrelen el cant primitiu amb el moment present, l'acompanyen i l'integren. El tema *Liberio*: Que bona l'alegria que li poses. Si, si, magnífics els cants i els dones la profunditat justa i l'emoció més positiva!!!! [...] Mai havia escoltat un disc tant proper, conegut i a l'hora tant sorprenent i enriquidor. I al escoltar-lo he passat per les 4 portes, he entrat dins de la nau i tu has fet de pilot fantàstic i m'has dut molt lluny i molt endins. La tria em sembla molt bona. Cantitos de Temascal, hi veig molta intenció i cura per donar aquesta visió. I l'ordre, perfecte. Hi ha clarament els 4 elements i cada un porta la seva força i la seva energia. En un principi m'esperava 16 cantitos... però ara que he acabat d'escoltar-ho em sembla encertat que siguin 13... com donant pistes...» (Núria Herrera, practicant del ritual amb temazcal a casa i entrevistada prèviament a l'enregistrament)

«La cançó *En este fuego te encuentro* es el *hit* de l'estiu. No he pogut parar d'escoltar-lo des que me'l vas passar. Es nota la feina ben feta». (Raquel Martinez, te la bendició del temazcal i en te un a casa)

«Es capta l'essència del cant, la forma és innovadora i m'encanta. *Sos una grande, gracias*». (Gusti Rossemfett, home medicina, te la benedicció del temazcal i entrevistat prèviament a l'enregistrament)

6. Conclusions

A l'inici del Treball de Fi de Grau *El Temazcal* em vaig proposar dos objectius. Per una banda, comprendre com els practicants d'aquesta tradició entenen el cant des de dins mateix del ritual i, de l'altra, realitzar una producció artística i executiva que portés a l'enregistrament d'un disc amb cançons del ritual. Un cop realitzat exposo les conclusions d'aquests objectius, als quals he afegit un apartat on reflexiono sobre el paper del productor.

En primer lloc, cal entendre que per molt que no hi ha un estudi musical reglat del cant dins el temazcal, la tradició genera un vocabulari per a parlar del conceptes musicals de la interpretació i l'estil dels cants. Aquest vocabulari és utilitzat pels practicants de la tradició, des d'aquelles persones que canalitzen cants i es podrien considerar especialistes en recollir i escollir els cants, fins a aquelles que no posen atenció en aquest aspecte del ritual. Puc concloure, per tant, que existeix un vocabulari complex d'estructura musical que es transmet de forma oral i esta implícit en el propi relat.

D'altra banda, l'estudi en profunditat de les entrevistes reflecteix la importància del cant, essent aquest el fil conductor de l'energia que es vol aixecar en el ritual. La tria del cant inicial és responsabilitat del guia, però la selecció dels que segueixen es fa de manera consensuada entre el guia i les persones que manifesten el desig de compartir un cant. Per tant, puc afirmar que el públic defineix el repertori.

Les entrevistes i l'anàlisi posterior deixen veure que la importància en la tria o la execució del cant radica en *des d'on* es canten, més que la persona que l'interpreta o el cant en sí mateix. Les característiques estilístiques musicals, com la afinació o el tempo tenen un paper secundari, tot i que ajuden a connectar amb la vibració del cant. La interpretació *des del cor* és capaç de moure una energia i fer vibrar *l'inipi* independentment de l'afinació o el tempo, mentre que la interpretació des de l'ego encara que estigui perfectament afinada o embellida estèticament no aconseguirà l'efecte desitjat.

Per als practicants d'aquesta tradició el cant s'omple de contingut i es carrega d'informació a través del que anomenen energia sanadora. El cant adquireix per tant en aquesta tradició un rol medicinal que permet curar i donar claredat als aspectes de la vida.

En segon lloc, cal dir que, dins l'ampli ventall de la tradició i les seves diferents branques existeixen multitud de cants, la producció del disc s'ha basat en aquells que venen de la tradició del foc sagrat de Tchechilánla, de la branca escindida d'Alejandro Spanverger, que ve de l'Uruguai, amb els quals hi tinc un accés directe. El repertori seleccionat ha estat consultat amb els practicants del ritual per tal de ser representatiu de la *família* –totes les persones que participem del ritual– i constitueix la branca de la tradició a la que tenen accés els entrevistats.

En el procés d'investigació per a la recopilació de cants i selecció posterior del repertori, he conegut diversos cant nous que de gran bellesa estètica. Tot i seleccionar alguns d'aquests nous cants en el primer repertori, han acabat no formant part del *tracklist* definitiu ja que al no connectar-hi personalment de la mateixa manera, no s'ha generat aquesta energia creativa que si apareixia en proposar un cant amb el que hi he tingut més connexió.

La metodologia emprada en la producció del disc emfatitza el procés de creació més que el resultat final, generant una motivació per part de l'equip. Existeix un paral·lelisme entre el procés creatiu d'aquest disc i la tria dels cants dins el temazcal.

El disc prova que un equip de persones amb diferents perfils i experiències que treballen juntes genera millors resultats, ja que el projecte ha crescut i el resultat supera les expectatives inicials. El projecte a nivell d'escola ha resultat innovador pel fet d'involucrar a estudiants de gairebé totes les especialitats i departaments, explotant la riquesa d'un centre educatiu on estudien músics amb perfils ben diferents.

En tercer lloc i finalment, puc concloure que el productor és qui té la idea i transmet la motivació a l'equip. És l'encarregat de liderar i emfatitzar els punts forts de cada membre de l'equip per aconseguir així la màxima implicació. Al llarg del procés de creació he observat com el meu discurs ha anat canviant convertint-se cada cop en un *speech* més sòlid, al mateix temps que la idea anava madurant i el projecte avançant.

L'especialitat en producció forma perfils professionals molt diversos, des del gestor cultural al mànager o productor de continguts musicals. La creació d'un producte musical, com és l'enregistrament d'un disc, és un projecte que cal subdividir en fites i detallar la data de finalització de cadascuna. El productor és qui realitza aquest cronograma i defineix les tasques, a més de fer el seguiment del compliment del mateix.

Per mantenir un clima agradable de treball i optimitzar l'esforç individual, cal ser flexible en la gestió dels imprevistos i donar accés a la informació necessària al moment adequat a cada membre implicat.

L'Escola Superior de Música de Catalunya ofereix estudis orientats a sis especialitats diferents que es complementen entre elles, d'aquí el concepte transversal: interpretació, composició i direcció, promoció i gestió, pedagogia, sonologia i musicologia. A més, abraça un ampli ventall estilístic, que es reflecteix en l'existència de quatre departaments d'interpretació: Música Clàssica i Contemporània, Jazz i Música Moderna, Música Tradicional i Música Antiga. És un escenari ideal per a la creació de productes musicals innovadors i de qualitat, però potser manquen espais de creació conjunta dins el pla d'estudis. Una revisió d'aquest pla, amb una mirada que posés l'accent al treball per projectes, de ben segur que fomentaria la transversalitat real del centre.

Referències

Bibliografia

Brown, Josep Epes ([1997] 2002). *La Pipa Sagrada: Los siete ritos secretos de los indios Sioux. Relatados por Alce Negro*. Ciutat: Miraguano.

Martí, Josep (2001). L'estudi de la música des de la perspectiva etnomusicològica. Dins *Temps d'Educació*, núm. 25, primer semestre.

Webgrafia

Nahuan, coordinador de Inti Waka: *Que es un temazcal?* Explicació del ritual del temazcal, disponible a: <https://youtu.be/3NfDTElfmUk> (IntiWaka, 2012)